Eduskunnan lakivaliokunnalle

HE 143/2022
27.9.2022

RIKOSUHRIPÄIVYSTYKSEN LAUSUNTO HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ LÄHESTYMISKIELLON TEHOSTAMISTA KOSKEVAKSI LAINSÄÄDÄNNÖKSI

Rikosuhripäivystys (RIKU) kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi liittyen hallituksen esitykseen lähestymiskiellon tehostamista koskevaksi lainsäädännöksi.

Hallituksen esityksessä on tarkasteltu lähestymiskiellon tehostamista koskevia lainsäädäntöuudistuksia monipuolisesti ja konkreettisia ongelmakohtia tiedostaen. Kannatamme kaikilta osin esitettyjä muutoksia, joiden tarkoituksena on ennalta estää henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvia rikoksia ja vakavaa häirintää. Ehdotetut lainsäädäntömuutokset voivat lisätä suojaa tarvitsevan turvallisuutta merkittävästi.

Väliaikaisen lähestymiskiellon määrääminen viranomaisen aloitteesta

Rikosuhripäivystys on tuonut jo pitkään esille, että väliaikaisia lähestymiskieltoja määrätään varsin vähän tarpeeseen nähden. On huolestuttavaa, että ne ovat vähentyneet entisestään, vaikka käytännön kokemus on osoittanut, ettei tarve ole kuitenkaan vähentynyt. RIKUssa on kohdattu tilanteita, joissa poliisi on kehottanut asiakasta hakemaan väliaikaista lähestymiskieltoa käräjäoikeudelta, mutta poliisi ei kuitenkaan ole määrännyt sitä itse. Tämä voi olla resurssikysymys, mutta samaan aikaan se on turvallisuuskysymys, jota ei pidä sivuuttaa. Ymmärrämme, että lähestymiskiellon mahdollinen vahvistaminen käräjäoikeudessa voi olla hankala tai ainakin aikaa vievä prosessi.

Kannatamme lähestymiskieltolakia muutettavaksi siten, että pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon viran puolesta myös niissä tilanteissa, joissa kiellolla suojattava kykenisi itsekin hakemaan kieltoa. Lähestymiskiellon tarve on usein akuutti. Suojaa tarvitsevan itse hakiessa kieltoa käräjäoikeudelta käsittelyaika on liian pitkä välittömään suojan tarpeeseen nähden.

Väkivallan uhrien ja tekijöiden ohjaaminen palveluihin

On erittäin kannatettavaa, että tukipalveluihin ohjaamista tehostettaisiin lisäämällä lähestymiskieltolakiin säännös suojattavan ohjaamisesta tukipalveluihin silloin kun määrätään väliaikainen lähestymiskielto. Käytäntönä tulisi olla, että suojaa tarvitseva ohjattaisiin tukipalveluihin kaikissa tilanteissa. Ohjaus tulee tehdä mahdollisimman pian ja ”saattaen”, jolloin poliisi toimittaa kiellolla suojatun yhteystiedot tukipalveluun hänen luvallaan (vrt. esitutkintalaki 4:10). Näin apuun hakeutuminen ei jää suojatun vastuulle. Oikeudenkäynti näissä tilanteissa tulee lyhyessä ajassa ja tukipalveluille on ilmeinen tarve. Myös henkilön, jolle kieltoa haetaan, tulee näissä tilanteissa saada ohjausta tukipalveluihin, jotta muutosta voidaan saada aikaan.

Suojattavan ohjaaminen tukipalveluihin tulisi huomioida myös niissä tilanteissa, kun tuomioistuimessa kiellon määräämisen edellytyksien ei katsota täyttyvän. Joissain tilanteissa pelkäävä, suojaa hakeva henkilö ei osaa esittää asiaansa riittävän perinpohjaisesti, jotta tilanteesta saisi niin selkeän kokonaiskuvan niin, että kielto voitaisiin määrätä. Tällaisessa tapauksessa on tärkeää, että uhri ohjataan tukipalveluihin, jossa voidaan yhdessä asiakkaan kanssa arvioida hänen tilannettaan jatkossa.

Oikeudellinen apu

Pidämme erittäin tervetulleena lakimuutosta, jonka mukaan tuomioistuin voisi määrätä lähestymiskiellon hakijalle oikeudenkäyntiavustajan hakijan taloudellisesta asemasta riippumatta, jos hakemuksen perusteena on hakijan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistunut rikos. Julkinen oikeusapu ei ole kaikkien ulottuvilla ja oikeusturvavakuutus on yleensä sulkenut pois oikeusavustajan kulujen korvaamisen lähestymiskieltoasioissa.

Oikeusavustaja on yleensä tarpeen sekä hakemuksen laatimisessa että itse oikeudenkäynnissä. Oikeusavustajan palkkio voi muodostua monelle esteeksi ja suojaa tarvitseva saattaa luopua lähestymiskiellon hakemisesta kokonaan. Pelkäävälle hakijalle voi olla raskas kokemus perustella itse kiellon tarpeellisuutta, eikä hän tiedä, mikä on oleellista tietoa asian ratkaisemisen kannalta. Oikeusavustajan riittävällä asiantuntemuksella laadittu lähestymiskieltohakemus voi myös sujuvoittaa itse asian käsittelyä tuomioistuimessa.

Lähestymiskieltoasian maksuttomuus

Rikosuhripäivystys pitää erittäin tärkeänä myös ehdotettua muutosta, jonka mukaan tuomioistuinmaksulakia muutettaisiin siten, että jatkossa lähestymiskieltolain mukaiset asiat olisivat aina maksuttomia. Moni jättää hakematta tarpeellista kieltoa kustannusten pelossa. Lähestymiskieltoasian ratkaisuissa on suhteellisen paljon vaihtelua samantyyppisissäkin tilanteissa, jolloin lopputuloksen ennakoiminen on haastavaa, eivätkä kaikki uskalla ottaa kuluriskiä. Usein lähestymiskiellon tarve osuu juuri parisuhteen erotilanteeseen, jolloin suojaa tarvitsevan elämisen kustannukset ovat suurimmillaan ja maksukyky pienimmillään. Tällöin oikeudenkäyntimaksukin on iso menoerä.

Yhteydenottoja koskevan poikkeussäännöksen tarkentaminen

Lakiehdotuksessa todetaan, että lähestymiskielto ei koskisi yhteydenottoja, joille on asiallinen peruste ja jotka ovat *erityisestä syystä* ilmeisen tarpeellisia. Olisi tärkeää jo kieltoa määrättäessä esimerkinomaisesti tarkentaa ja konkretisoida tyypillisiä tilanteita, jolloin yhteydenotto suojattavaan henkilöön olisi sallittua.

Lähestymiskiellon sähköinen valvonta

Suojatun henkilön kannalta sähköinen valvonta lisää hänen turvallisuuttaan ja turvallisuuden tunnettaan. Se myös siirtää vastuun vakavan uhan alla olevan henkilön turvallisuuden parantamisesta selkeämmin viranomaisille. Rikosuhripäivystys kannattaa sähköistä valvontaa tietyissä vakavissa tilanteissa hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla.

Esityksessä todetaan, että sähköinen valvonta voitaisiin ottaa käyttöön vain laajennetussa lähestymiskieltomääräyksessä. Se saattaa osoittautua ongelmalliseksi juuri niissä vakavimmissa tilanteissa, joissa arvioidaan, että kieltoon määrätty ei tule noudattamaan lähestymiskieltoa. Mikäli

suojattava on joutunut muuttamaan salaiseen osoitteeseen ja mahdollisesti hakemaan turvakieltoa, ratkaisu laajennetusta lähestymiskiellosta antaa kieltoon määrätylle jo viitteitä siitä, missä suojattava asuu. Näin ollen kaikissa tilanteissa ei ole järkevää hakea laajennettua lähestymiskieltoa. Näitä tilanteita varten tulisikin vielä pohtia erilaisia vaihtoehtoisia turvatoimia sähköisen valvonnan rinnalle myös perusmuotoiseen lähestymiskieltoon, mikä toisi suojatulle lisäturvaa ja tuottaisi vahvemman tunteen oman tilanteen hallinnasta.

On myös tärkeää huomioida tilanteet, joissa lähin poliisi sijaitsee pitkien etäisyyksien päässä. Miten suojattavien asema näissä tilanteissa voitaisiin turvata mahdollisimman yhdenvertaisesti? Joissain tapauksissa voi hyvänä käytäntönä riittää, että poliisi ottaa puhelimitse yhteyttä, kun lähestymiskieltoon määrätty rikkoo hänelle määrättyjä rajoituksia.

Lähestymiskiellon rikkominen

Lähestymiskieltojen rikkomisen käsittely kiireellisenä rikosprosessin kaikissa vaiheissa on erittäin tervetullut muutos. Tilastot eivät kuvasta todellista tilannetta lähestymiskiellon rikkomisista. Moni suojattu henkilö ei ilmoita rikkomisista, koska he eivät koe, että siitä on hyötyä heidän tilanteelleen juuri sillä hetkellä tai koska he pelkäävät ilmoittamisesta johtuvia seurauksia.

Nykyisellään rikosprosessin hitaus lähestymiskieltojen rikkomisissa on koettu erittäin ongelmalliseksi. Yleensä lähestymiskielto on jo loppunut siinä vaiheessa, kun asia lopulta käsitellään käräjäoikeudessa. Toisinaan uhkaukset ja häirintäkin ovat jo ehtineet loppua. Valitettavasti RIKUssa on kokemuksia, että häirintä tai uhkaukset ovat alkaneet uudelleen juuri oikeudenkäynnin aktivoitumisen myötä.

Kun laki nykyisellään mahdollistaa lähestymiskiellon hakemisen rikosasian käsittelyn yhteydessä, olisi toivottavaa, että mahdollisessa lähestymiskiellon rikkomisen tuomioistuinkäsittelyssä käsiteltäisiin samalla mahdollista uutta laajennettua lähestymiskieltoa koskeva hakemus, jolloin myös sähköinen valvonta voisi tulla mahdolliseksi.

Pohdimme myös sitä, kuinka paljon näistä rikoksista tehdään esitutkinnan rajoittamispäätöksiä, tai kuinka usein syyttäjä tekee syyttämättäjättämispäätöksiä. Mikäli kiellon rikkomiseen ei puututa nopeasti ja tule toimenpiteitä, kieltoon määrätty ei todennäköisesti suhtaudu jatkossakaan vakavasti lähestymiskieltomääräykseen.

Jaana Koivukangas
kehitysjohtaja
Rikosuhripäivystys